

НЕВІДОМА ГОТИЧНА СПОРУДА ПРИ ЛАТИНСЬКІЙ КАТЕДРІ У ЛЬВОВІ

Юрій ЛУКОМСЬКИЙ

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна,
e-mail: skif@ua

Введено до наукового обігу маловідомі архітектурно-археологічні об'єкти, вивчені в ході рятівних археологічних досліджень на пл. Катедральній у Львові 2006 р.: рештки давніх дерев'яних доріг, кам'яно-цегляну споруду та муровану огорожу храмової парцелі. На підставі стратиграфічного й історико-архітектурного аналізів обґрунтовано датування реліктів, здійснено їх функціональну інтерпретацію, а також історико-картографічну ідентифікацію окремих із них.

У перших культурних шарах, сформованих на частині ділянки, виявлено комплекси знахідок ранньозалізної (VII–VI ст. до н. е.) та княжої діб (XI–XIII ст.). До періоду локаційного міста XIV–XVI ст. віднесено два яруси дерев'яних доріг, розкриті фрагменти яких дійшли до нашого часу в доброму стані збереження. Встановлено, що їхня конструкція складалася з поперечних ковбанів, поздовжніх лежнів і поперечних дощаних настилів, закріплених за допомогою дерев'яних з'єднань. Зазначено, що вловлені уривки контурів та напрямки давніх доріг вказують на вільнішу планувальну структуру львівського середмістя готичного періоду.

Однією із найзагадковіших визнано невідому кам'яно-цегляну споруду, локалізовану в кутовій частині костельної ділянки. Встановлено, що її глибокий котлован перерізає шар кам'яного замощення на жовтому супіску, який перекриває комплекс дерев'яних вулиць і датується другою чвертю XVI ст. Враховуючи готичний стиль цегляних мурувань, збережених на третьому ярусі інтер'єру, а також стратифікованість внутрішнього заповнення, споруду датовано третьою чвертю XVI ст. й інтерпретовано її як родинну усипальницю одного з найбагатших жителів міста. Нетрадиційну просторову орієнтацію споруди такого типу пов'язано з можливим контуром огорожі ділянки прикостельного цвинтаря, яка у плані мала відповідний злам на куті, а пізніша мурована огорожа катедральної ділянки виникає в XVII – першій половині XVIII ст., коли поховальна споруда вже не функціонувала.

Констатовано, що картографічний аналіз ситуації дає підставу стверджувати, що в 1760-х роках гробівець був цілком знівельований, а на його місці існувала кутова брама. Зазначено, що за 10 років картографи зафіксують появу прямого кута огорожі на розі ділянки, а також проріз нової брами, обмеженої потовщеними стовпами. Вказано, що основу одного з них вдалося ідентифікувати й зафіксувати в часі археологічних досліджень. Унаслідок проведених рятівних розкопок відзначено окремі архітектурно-археологічні релікти в сучасному середовищі площі для підкреслення значення цих об'єктів культурної спадщини в історії Львова.

Ключові слова: Львів, архітектурна археологія, готична споруда, мурована огорожа, дерев'яні вулиці, культурна спадщина.

Із досліджених археологічних пам'яток України вирізняються об'єкти архітектурно-археологічної спадщини, які концентруються переважно в історичних ареалах міст. Вони становлять значну культурну цінність і є одним із домінантних потенціалів для збагачення історико-архітектурного середовища елементами тяглості розвитку, спадкоємності, самобутності цих міст.

Рис. 1. Рятівні археологічні дослідження на пл. Катедральній у Львові 2006 р. Вид із північного заходу
Fig. 1. Rescue archaeological research on Cathedral Sq. in Lviv, 2006. View from northwest

Термін «архітектурна археологія» у науці з'явився порівняно пізно як означення напряму археологічного дослідження пам'яток монументальної архітектури. Фактично, релікти такого роду відкопували ще з незапам'ятних часів і з різною метою¹, однак наукового осмислення ця галузь знань починає набувати разом із розвитком археології – у ХІХ ст., а специфічні методичні принципи досліджень архітектурно-археологічних об'єктів розроблені вже у ХХ ст. В Україні їх запроваджувало й розвивало ціле гроно видатних науковців: Юліан Захарієвич, Микола Макаренко, Ярослав Пастернак, Микола Холостенко, Сергій Крижицький, Гліб Івакін, Михайло Рожко та багато інших.

Поняття «архітектурно-археологічна спадщина історичного міста» треба розглядати у вузькому та широкому значеннях. У вузькому воно стосується лише пам'яток монументальної архітектури, а в ширшому – будь-яких решток/слідів архітектури чи містобудування, похованих у культурному шарі міста. Отже, сюди можна додати міські фортифікації, міську забудову (житлову, громадську, виробничо-ремісничу), урбаністичні елементи (вулиці, площі), садово-паркові комплекси. Всі вони формували свого часу культурне середовище історичного

¹ Правителі Нового царства у Єгипті відновлювали і зберігали пам'ятки Стародавнього царства, яким було понад тисячу років, що, напевно, було пов'язане з відкопуванням їхніх нижніх частин. Однією з відомих ранніх реалізацій розкопок стали успішні пошуки решток храмів і святилища правителя Аккадської імперії Нарам-Сін (правив близько 2200 до н.е.), що їх здійснив цар Набонід близько 550 р. до н.е., якого вважають першим археологом. Він сам очолив розкопки, виявив давні об'єкти, проаналізував їх, здійснив дуже приблизне датування, демонстрував здобуті артефакти на місці виявлення та у своєму палаці, відновивши їхню колишню славу. Детальніше див.: <https://star-wiki.ru/wiki/Archaeology>

міста та становлять його архітектурно-археологічну спадщину, дослідження якої вимагають архітектурної складової на рівнях розкриття, фіксації, ідентифікації, інтерпретації, консервації й можливого демонстрування у сучасному його середовищі.

Мета статті – введення до наукового обігу маловідомих об'єктів архітектурно-археологічної спадщини, виявлених під час рятівних археологічних досліджень поблизу латинської катедри у Львові 2006 р.

Львів належить до сильно урбанізованих великих історичних міст України, яке незначно змінювало свою дислокацію впродовж історичного розвитку від княжої доби до сучасності. Проблема визначення локації та структурних частин княжого Львова, заснованого князем Левом Даниловичем у другій половині 1240-х років [Войтович, 2014, с. 54–62], поступово вирішують, але вона остаточно може бути уточнена лише археологічно [Диба, Петрик, 2002; Долинська, Капраль, 2014, с. 21–25; Терський, 2017, с. 12–14].

У Львові 2006 р. проводилася масштабна реконструкція центральної частини, зокрема середмістя, присвячена святкуванню 750-ліття міста. Вона супроводжувалася значними земляними роботами, що згідно з пам'ятко-охоронним законодавством вимагало застосування превентивної рятівної археології², час для якої був дуже обмеженим і потребував особливої концентрації фахівців³.

Одна з невіршених проблем історичної минушини сучасної площі Катедральної – питання початків та обставин заснування й етапів будівництва самої катедри [Козубська, 2000, 2001]. В історіографії існують припущення, що первісно на її місці була інша, православна, святиня, яку замінили на латинський костел [Chodynieski, 1865, s. 342]. Свою версію, на підставі відхилення «святої лінії» сучасного костелу від осей площі й вулиць середмістя, свого часу висловив відомий історик архітектури – Йосип Пеленський. Науковець вважав, що вісь схід–захід первісного міського розпланування спрямована на схилання сходу сонця в день того церковного свята, якому був присвячений головний храм міста, тобто на Успіння Пресвятої Богородиці – 21 серпня (в XIII ст. за Юліанським календарем). Латинська ж святиня постала пізніше від розпланування міста на місці попереднього, православного, головного храму міста, й одержала свою «святу вісь», спрямовану на схилання сходу сонця 15 серпня – того ж свята, але за Григоріанським календарем [Пеленський, 1951, с. 7–8; Диба, 2005, с. 630]. В інший спосіб пояснити відхилення осі латинської катедри відносно орієнтації усього середмістя неможливо. Тому будь-які археологічні дослідження на Катедральній площі повинні враховувати ці, не підтверджені досі, гіпотези.

Результати досліджень. На ділянці північної частини Катедральної площі, яка підпадала під реконструктивні роботи, вдалося здійснити один шурф, дві траншеї та три розкопи, метою яких були дослідження культурного шару площі, фіксація та вивчення стратиграфії, рухомих/нерухомих артефактів (рис. 1, 2). Оминаючи опис численних археологічних відкриттів, який вимагає окремої ґрунтовної публікації [Козак, 2009, с. 18–20; Лукомський,

² У ході реалізації проекту заміни інженерних і транспортних комунікацій у центральній частині Львова: площах Катедральній і Ринок рятівні археологічно-архітектурні дослідження здійснювало Львівське комунальне підприємство «Археологічно-архітектурна служба м. Львова» (ЛКП «ААС»), директор – Ярема Чурилик.

³ Дослідження проводила експедиція ЛКП «ААС» у такому складі: керівник – Володимир Шишак, заступник – канд. арх. Юрій Лукомський (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (ІУ НАНУ)), наукові співробітники ААС: Остап Лазурко, Назар Войтович, Анна Бугай, Володимир Ненчук; канд. іст. наук Віра Гупало (ІУ НАНУ), архітектори: Ігор та Олена Бокали (Національний університет «Львівська політехніка»), ~10 різноробочих-землекопів.

Лабораторно-камеральне опрацювання матеріалів, написання наукового звіту про результати рятівних археологічних розкопок здійснила група у складі: Олег Осаульчук – директор НДЦ «РАС» ІА НАНУ, Володимир Шишак – керівник групи (НДЦ «РАС» ІА НАНУ), Юрій Лукомський (ІУ НАНУ), Назар Войтович (НДЦ «РАС» ІА НАНУ), Остап Лазурко (НДЦ «РАС» ІА НАНУ), Юрій Ревера (НДЦ «РАС» ІА НАНУ), Олександра Козак (ІА НАНУ – Київ), Віра Гупало (ІУ НАНУ) та Ігор Принада (ІУ НАНУ).

2008, 8–10], зверну увагу лише на три типи архітектурно-археологічних об'єктів, які вдалося зафіксувати й частково дослідити в режимі рятівних робіт: 1 – рештки невідомої кам'яно-цегляної споруди, локалізованої у північно-східному куті площі; 2 – фрагменти мурованої огорожі колишньої катедральної ділянки; 3 – уривки дерев'яних вулиць за її межами.

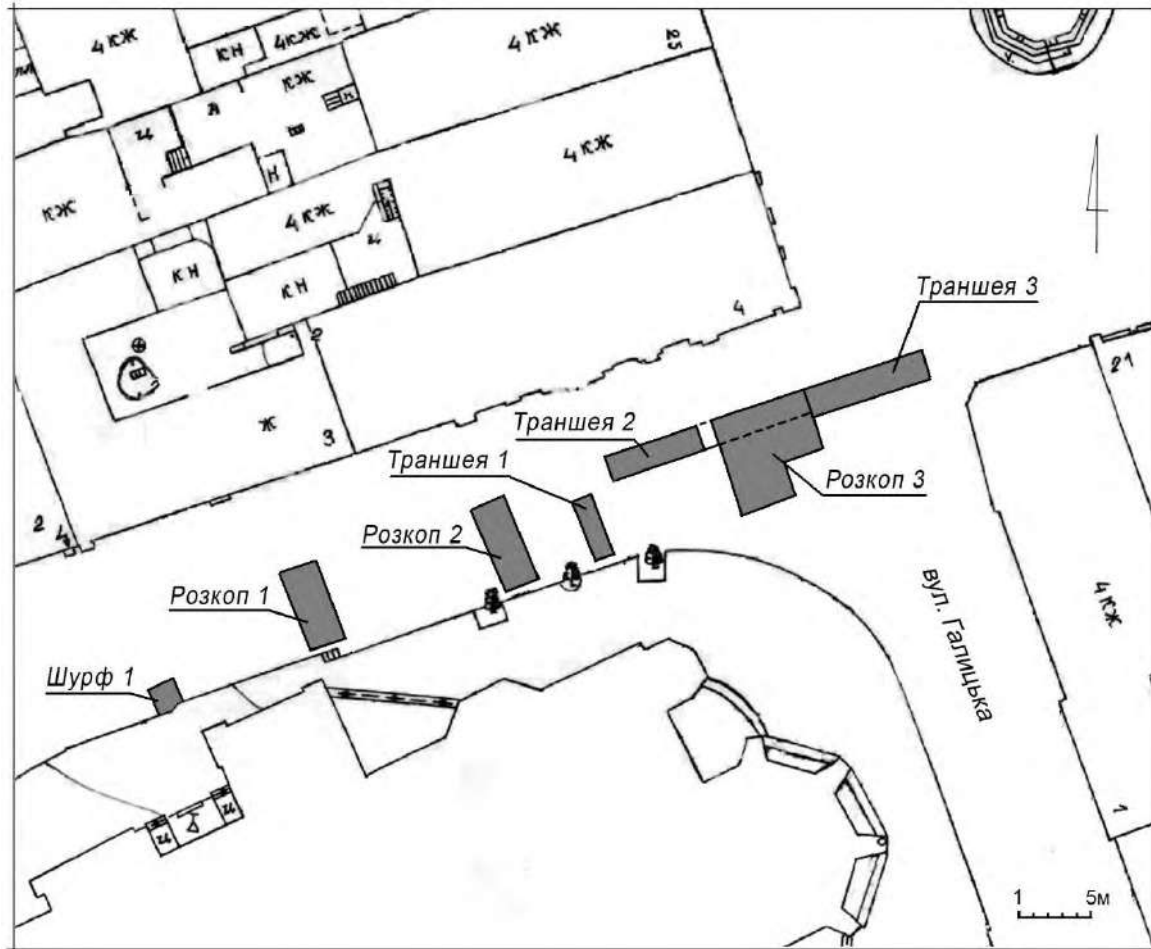

Рис. 2. Схема розташування розкопок на пл. Катедральній 2006 р.

Fig. 2. Scheme of the location of excavation areas on Cathedral Sq. in 2006

Невідома споруда. У східній частині траншеї 2, при її південному борті, локалізовано фрагмент цегляно-кам'яного муру, зорієнтованого наближено до головної осі катедри (рис. 1, 2). Азимут осі муру становив 54° , тоді як головної осі катедри – 63° , а підмурку північного прясла огорожі, як і лінії будинків, прилеглих до площі з півночі, – 71° .

Цегляне мурування з північного боку об'єкта ступінчасто звужувалося до ширини 40 см. Довжина муру у верхній частині виносила 3,3 м. У муруванні зауважено готичну бруксову цеглу з параметрами 28×13 – 14×8 –9 см. На окремих тичках цеглин простежувалися ошлаковані поверхні. Посеред цегляного мурування на збереженій коронці муру вмонтовано досить масивну вапнякову плиту з габаритами $117 \times 44 \times 17$ см, яка могла бути деталлю білокам'яного обрамлення прорізу. На обох кінцях мур повертав у південному напрямку, утворюючи прямокутні наріжники споруди. З метою детальнішого обстеження непересічного нерухомого об'єкта вирішено здійснити прирізку до траншеї 2 у південному напрямку і розвинути замість неї розкоп 3 (рис. 2, 3).

Простуючи коронками обох бічних стін – східної та західної, – виявилося, що їх перетинає упоперек пізня траншея водопровідної комунікації завширшки 1,3 м і завглибшки

1,8 м, заповнення якої довелося вибрати найперше. Перебіг комунікації було перед тим вловлено в розкопі 2 та траншеї 1⁴. За її південною межею – продовження стін і непогано вцілілий внутрішній контур південної стіни споруди (споруди 1), яка виявилася прямокутною у плані, злегка видовженою з півночі на південь із внутрішніми параметрами – 2,1×2,87 м. Зовнішнього контуру споруди 1 із півдня не вдалося досягнути через наявність заповнення ще глибшої каналізаційної траншеї, якою зруйновано південно-західний зовнішній її наріжник. Але загалом планувальні габарити й орієнтацію споруди розпізнано. Відповідно до цих орієнтирів, подальше розкриття архітектурно-археологічного об'єкта вимагало дотримання певних принципів: 1. Розплановано систему базових точок для детальної фіксації плану споруди та її прив'язки до місцевих реперів. Обміри здійснювали методом тріангуляції від базових точок, «прив'язаних» до фасаду будинку Шольц-Вольфовичів. 2. Вертикальні відмітки бралися відносно умовного 0, який було обрано на поверхні тротуару при наріжному будинку вул. Галицької/пл. Ринок (абсолютна відмітка – +281,7 м). 3. Відкоректовано лінії зовнішніх і внутрішніх стратиграфічних брівок, наближаючи їхній напрямок до осей нововиявленої споруди для побудови перетинів із прилеглою стратиграфією. 4. Заглиблення у заповненні споруди здійснювалося поштихово й пошарово в північно-східній частині з контролем його стратиграфії вздовж взаємоперпендикулярних осей при західній і південній стінах об'єкта (рис. 4, 5).

Рис. 3. Виявлення мурованого об'єкта: 1 – процес зачистки; 2 – характер збереженої коронки муру. Вигляд із півночі

Fig. 3. Discovery of the stone object: 1 – the process of clearing; 2 – the character of the preserved crown of a wall. View from the north

Заповнення споруди 1 виявилось стратифікованим за рахунок наявності в ньому переважно суцільних тонких прошарків дрібного будівельного румовища чи гумусу з деревними вугликами, які формувалися, ймовірно, поступово між відносно тривалими перервами у виникненні масивніших шарів засипання у вигляді супісків нюансно відмінних відтінків, що містили значну кількість артефактів і перевідкладених будівельних матеріалів: уламків каміння, цегли та згустків вапняно-піщаного розчину. Дно споруди проявилось на

⁴ На дні водогінної траншеї було виявлено, зокрема, монету номіналом 2 геллери, яку карбували за Франца Йосифа I в Австро-Угорщині впродовж 1892–1915 рр.

відмітці $-3,7$ м у вигляді мергелистого стерильного материкового ґрунту. Воно горизонтальне. На дні не виявлено жодних нерухомих об'єктів чи відбитків/слідів від них. Із рівня максимально високо збереженої внутрішньої стратиграфії ($-0,88$ м) до дна споруди зафіксовано 18 археологічних страт чи шарів. Усі вони залягали поземно, з незначним осіданням у центральній частині, що підтверджує їхнє поступове формування, а не одноразове засипання (рис. 6).

Рис. 4. Загальний вигляд із північного сходу решток споруди 1 на проміжному етапі розкриття

Fig. 4. General view of the remains of construction 1 from the northeast during the intermediate stage of discovery

При підшві стін на дні споруди утворився будівельний шар перевідкладеного розчину завтовшки 5 см. Його покривав шар світло-коричневого супіску з домішками окришин каменю, цегли та загуслого розчину. Між відмітками $-3,5$ м і $-3,63$ м на всій площі споруди простежено шар піску зеленого відтінку. У ньому виявлено уламок цегли завтовшки $7-7,5$ см, який може бути датований кінцем XVI–XVII ст. Над шаром зеленого піску утворився шар супіску коричневого відтінку потужністю 50 см. Його перекриває тонкий прошарок румовища, над яким лежить шар темно-коричневого супіску завтовшки в середньому – 30 см. Далі до відмітки $-2,3$ м заповнення у споруді досить дрібно стратифіковане шарами й прошарками завтовшки $2-12$ см. Серед них на рівні $-2,5$ м зафіксовано тонкий (до 1 см) прошарок гумусу з деревними вугликами. Над відміткою $-2,3$ м залягав потужний шар супіску світло-коричневого відтінку до рівня $-1,2$ м. У його верхній половині простежувалося чимало доволі слабо збережених слідів дощок і брусів у стані деревного тліну, які залягали в осях споруди приблизно в одному поясі між відмітками $-1,5$ м і $-1,8$ м. Це могли бути рештки якогось дерев'яного перекриття (рис. 6).

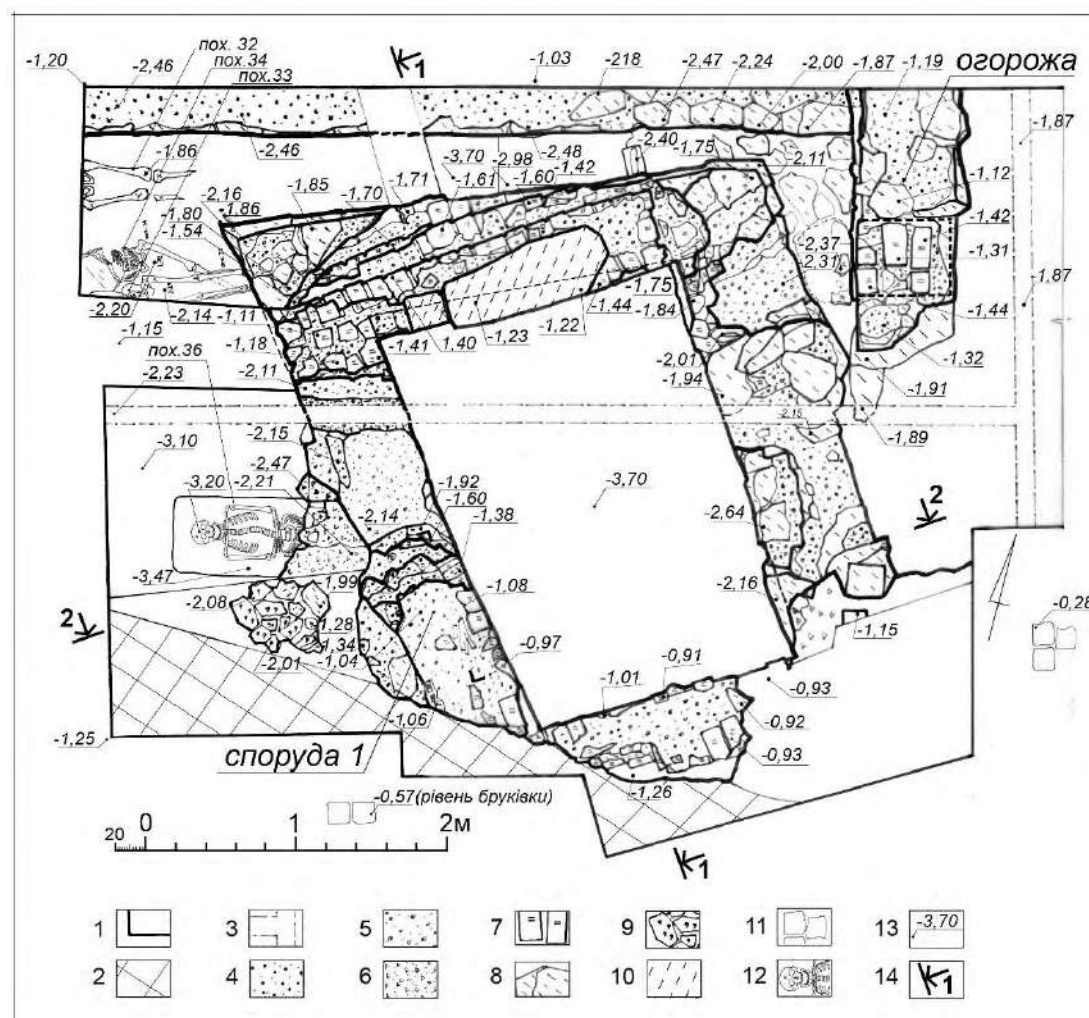

Рис. 5. План розкопу 3 із рештками споруди 1 та іншими об'єктами: 1 – межі розкопу 3; 2 – перекопи; 3 – комунікації; 4 – розчин огорожі; 5 – розчин споруди 1; 6 – невідомий розчин; 7 – цегла; 8 – вапняк; 9 – травертин; 10 – ймовірне обрамлення прорізу; 11 – бруківка; 12 – поховання; 13 – відмітки; 14 – перетини

Fig. 5. Plan of excavation area 3 with remains of construction1 and other objects: 1 – boundaries of the excavation area 3; 2 – diggings; 3 – communications; 4 – mortar of the fence; 5 – mortar of the construction 1; 6 – unknown mortar; 7 – bricks; 8 – limestone; 9 – travertine; 10 – possible frame of the cut; 11 – pavement blocks; 12 – burial; 13 – marks; 14 – sections

Попередній аналіз рухомого матеріалу із заповнення споруди, здійснений «у полі», давав підставу припускати, що процес формування заповнення обмежується XV–XVI – серединою XVIII ст. (без врахування заповнення траншеї водогону, яка перерізала споруду на початку XX ст.). Зокрема, нижче відмітки –3 м у заповненні споруди виявлено низку монет, карбованих у XV ст., а також хрест-енколпійон XIII–XIV ст.⁵ У середній частині заповнення траплялися

⁵ Коронні денарії Владислава III Варненчика (1434–1444 рр. карбування); Казимира IV Ягеллончика – 1456–1492 рр. Яна Ольбрахта – 1492–1501 рр.; енкалпйон відлтий правдоподбно з міді розмірами 8,1×4,6 см із рельєфними зображеннями: на середхресті з одного боку – розп'яття, із другого – святого з жезлом, а в округлих кінцях рамен хрестика – погруддя святих з обох боків.

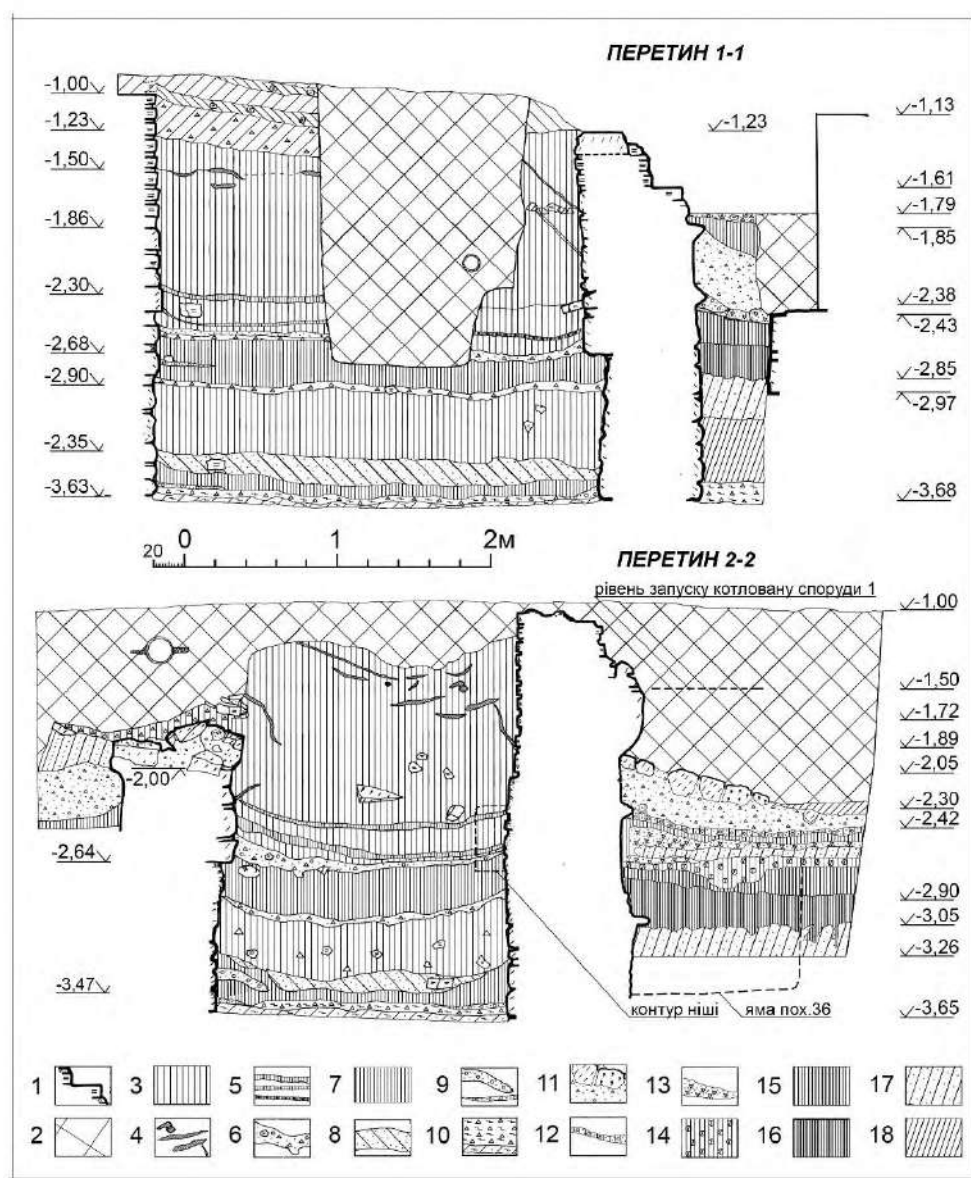

Рис. 6. Перетини споруди 1 із прилеглою стратиграфією: 1 – муровані конструкції; 2 – перекопи; 3 – коричневий супісок; 4 – деревний тлін; 5 – прошарки гумусу з деревними вугликами; 6 – світлий шар будівельного румовища; 7 – темно-коричневий супісок; 8 – пісок холодно-зеленого відтінку; 9 – прошарки перевідкладеного розчину; 10 – материковий щебінь мергелю із супіском тепло-зеленої барви; 11 – замощення вапняком і травертином на жовтому піску; 12 – супісок кремового відтінку з укріпленнями вапна; 13 – шар сірого міцного розчину з вапняковим щебенем; 14 – суміш кремового та темного супісків; 15 – темний гумусований супісок; 16 – світліший гумусований супісок; 17 – бежевий передматериковий супісок; 18 – охристий передматериковий супісок

Fig. 6. Section of construction 1 with adjacent stratigraphy: 1 – masonry constructions; 2 – diggings; 3 – brown loamy sand; 4 – wooden dust; 5 – layers of humus with small pieces of charcoal; 6 – a light layer of building rubbish; 7 – dark-brown loamy sand; 8 – sand of cold-green shade; 9 – layers of re-deposited mortar; 10 – bedrock rubble of marl with loamy sand of warm-green shade; 11 – limestone and travertine mortar on yellow sand; 12 – loamy sand of cream color with inclusions of limestone; 13 – a layer of gray strong mortar with limestone rubble; 14 – a mixture of cream and dark loamy sand; 15 – dark humus loamy sand; 16 – lighter humus loamy sand; 17 – beige pre-bedrock loamy sand; 18 – ochre pre-bedrock loamy sand

знахідки XVII ст., серед них коронні шеляги 1659–1668 рр., а у верхній – XVIII ст. Як такий тривалий час формувалося заповнення споруди – відповісти важко, адже вона мала би бути перекритою згори. Можливо, відповідь на це запитання дасть детальний аналіз речового матеріалу із заповнення, який вимагає окремого ґрунтового опрацювання й публікації.

Рис. 7. Внутрішня частина споруди 1: 1 – з півдня; 2 – з півночі

Fig. 7. Interior part of the construction 1: 1 – view from the south; 2 – view from the north

Розгляньмо архітектурно-археологічні аспекти самої споруди 1, рештки якої вдалося обстежити як із середини, так частково ззовні, разом із прилеглою стратиграфією. Споруду змуровано в котловані з вертикальними стінками і пласким дном. У плані північна стінка котловану відхилялася від правильного прямокутника так, що північно-західний його кут гострий – 74° (рис. 5). У такій конфігурації котловану змуровано нижню частину стін до відмітки $-2,68$ м, тобто на висоту близько 1 м від дна. Далі зі середини в північно-західному куті простежується напуск мурування північної стіни за рахунок застосування більших плитоподібних каменів із метою виправлення помилки (?) в розплануванні. Напуск у куті становить 18 см (рис. 8). Після цієї коректи форма простору в середині споруди стає майже правильною (рис. 5). Із зовнішнього ж боку фундамент північної стіни було доведено в конфігурації стінок котловану до відмітки $-1,86$ м із гострокутним наріжним масивним каменем завтовшки 30 см, який верхньою площиною сягає, мабуть, відмітки тогочасної денної поверхні, а далі цегляно-кам'яне поверсто́ве мурування стіни ступінчасто звужується, змінюючи орієнтацію лицевої частини до потрібного правильної прямокутної форми. Судячи з вигляду ступінчатої цокольної частини споруди, вона ще й м'яко виступала у плані перед імовірним прорізom, який відзнакований симетрично вмонтованим білокам'яним блоком (рис. 4, 5, 9, 1).

Із середини споруда поділяється за способом мурування на три яруси. Нижній являє собою мурування суто з лупаного різноформатного вапняку на міцній вапняно-піщаний заправі сіро-кремове́го відтінку в техніці, що нагадує давньоримський *opus incertum*. Мур

викладали при стінках котловану відкритим способом, на що вказує майже суцільна площина перевідкладеного розчину з відповідним заворотом при його підшві. Верстви мурування простежити складно, оскільки лицьова поверхня муру акуратно затерта розчином до майже рівної вертикальної площини, з якої камінь, звернений найбільш плоскими гранями або лупаною напівобробленою поверхнею, виступав до 2–3 см із площини лиця, утворюючи доволі строкату фактуру (рис. 7, 8).

Рис. 8. Напуск мурування у північно-західному куті. Вигляд із південного сходу
Fig. 8. Stone overlap in the northeastern corner. View from southeast

Середній ярус стін між відмітками –2,6 м і –1,8 м вирізняється більш регулярним поверстовим способом мурування, застосуванням тесаних блоків і плит вапняку повторного використання, а також уривчастих рядів цегли або окремих цегляних вкраплень. На західній половині північної стіни такий спосіб мурування простежується найвище – до відмітки –1,6 м. Можливо, це пов'язане з уже згадуваним напуском мурування, що потребувало надійної перев'язки матеріалу в конструктивному вузлі. Друга ж, східна, половина північної стіни викладена зі середини рядами з тичків цегли, починаючи з відмітки –2,1 м. Наслідки коректування плану споруди на другому ярусі частково простежуються і на східному мурі, де видно незначний уступ у муруванні (рис. 5). Характерним для цього поясу мурувань є локальне застосування рядів цегли, укладених «на ребро», або доповнень верств каменю стягнутими відповідно уламками цегл – т. зв. сухариками (рис. 7, 1). На рівні поверхні першого ярусу мурування при південно-західному куті споруди виявлено прямокутну нішу шириною 20 см, висотою 45 см і глибиною 35 см. Можливо, її передбачено для встановлення свічки або світильника (рис. 7, 2).

Рис. 9. Стратиграфічні особливості споруди: 1 – загальний вид із північного заходу; 2 – деталь прилеглої стратиграфії

Fig. 9. Stratigraphic features of the construction: 1 – general view from the northwest; 2 – detail of adjacent stratigraphy

Третій ярус стін споруди облицьований брусковою цеглою (28×13–14×8–9 см) переважно в регулярний готичний спосіб перев'язки, при якому в рядах чергуються тички з ложками так, що кожному ложку згори й знизу відповідають симетрично тички суміжних рядів, утворюючи своєрідний рисунок хреста (рис. 7, 2). Виняток становить лише північне прясло, де цей спосіб простежується локально серед цеглин, укладених тичками підряд (рис. 7, 1). Найвище третій ярус мурувань зберігся у південно-західному куті споруди на дев'ять рядів цегли до відмітки – 0,93 м. Східна ж стіна не збереглася на рівні цього ярусу і лише в північно-східному куті споруди від нього вцілів *in situ* уривок трьох рядів цегляного мурування, починаючи з відмітки –1,8 м (рис. 7, 1).

Шви в муруваннях третього ярусу в середньому становлять 2 см. Розчин у швах переважно плоско зрізаний у рівень лиця цегли або з незначним заглибленням відносно нього. Двосторонньої готичної підрізки розчину у швах ніде не вдалося зауважити, хоч її застосовували переважно лише в екстер'єрі.

Із зовнішнього боку цегляного облицювання стін не зафіксовано. Лише на північно-західному розі вловлено фрагмент наземного цегляного муру, вцілілого на висоту чотирьох рядів цегли між відмітками –1,51 м і –1,11 м. На цій підставі можна припускати, що в наземній частині споруда була змурованою із цегли, стінами завширшки ~58–60 см, тобто у дві цегли, хоч північна чільна (?) стіна вужча – ~40–45 см, напевно, в півтори.

Отже, із внутрішнього боку споруди простежується три яруси відмінних мурувань, які змінюються на відмітках –2,7 м та –1,8 м. Між виконанням першого та другого ярусів відбувається коректування плану споруди до правильного прямокутника з внутрішніми

параметрами у плані ~2,8×2 м. Жодних слідів від залишків перекриття чи внутрішніх допоміжних конструкцій на лиці стін чи на дні споруди не вдалося виявити. Застосування бруксової цегли з типовим для готичного періоду способом її перев'язки вказує на виникнення споруди в проміжку XIV–XVI ст.

Ззовні рештки віднайдені споруди 1 вдалося обстежити в кількох стратиграфічних перетинах. У правій частині перетину 1–1 зафіксовано стратиграфію до рівня –3,7 м. Стверджено, що підшва підмурку західної стіни споруди 1 залягає на відмітці –3,68 м. Нижню частину стратиграфічної колонки тут складають материкові й передматерикові горизонти до відмітки –2,85 м (рис. 6, 2; 9, 2). Над ними залягає перший пласт культурного шару у вигляді темного гумусованого супіску завтовшки ~20 см (рис. 6, 11), у якому виявлено керамічний матеріал доби раннього заліза, а також княжої, попередньо датований у широких межах XI–XIII ст. Вище сформувався нюансно світліший шар гумусованого супіску (10) завтовшки теж ~20 см, із якого походять керамічні артефакти, датовані XIV–XV ст. Верхня межа шару помітно спадає у північному напрямку. Її перекриває будівельний прошарок перевідкладеного розчину, згустки якого покриті залізистими краплями кольору іржі. На зламі розчин відрізняється темнішим відтінком від того, що використаний у збережених муруваннях фундаменту огорожі катедрального подвір'я, що з півночі. За морфологічними характеристиками прошарок перевідкладеного розчину більше відповідає будівництву споруди 1, оскільки його перекрій виразно спадає від стінки фундаменту, а на цьому рівні (–2,38 м) утворюється перша закраїна (відворот) у конструкції фундаменту, яка фігурує вздовж лиця підмурку на одному рівні (рис. 9). Однак присутність розчину, притаманного споруді 1, у прошарку локальна. Він поширюється лише в межах закраїни, що утворилася в пустотах стінки котловану на рівні перерізаного прошарку будівельного румовища. Очевидно, будівельний шар походить від якогось давнішого об'єкта.

Наступний пласт стратиграфії – досить потужний (35–40 см) шар блідо-жовтого насипного піску з крупинками вапняку. Його поверхня виразно спадає від стіни споруди на північ. Цю похилу площину поверхні насипного жовтого супіску перекриває гумусований шар сірого супіску з укріпленнями окришин цегли, каменю й згустків вапняно-піщаного розчину. На межі жовтого й сірого шарів простежується виразна друга закраїна-виступ північного муру споруди 1. Причому шар сірого супіску частково перекриває її й нашаровується на цокольні яруси мурувань північної стіни. На поверхні його вдалося вловити нижню частину будівельного прошарку румовища, насиченого цегляним щебенем – перевідкладеним матеріалом будівництва наземної частини стіни споруди 1. З північного боку три останні шари перерізає вертикальною лінією траншея, пов'язана із вибиранням фундаменту колишньої огорожі на будівельний матеріал (рис. 6, 2; 9, 2).

У зафіксованій частині перетину 2–2 при західній стіні споруди відчитується подібна картина прилеглої стратиграфії з двома закраїнами фундаментної конструкції. Цей перетин вдалося отримати внаслідок дослідження тут поховання 36, яке перерізає котлован споруди 1, а значить воно було здійснене раніше (рис. 5). Лице фундаментної конструкції на стику із заповненням поховальної ями нерівне, що вказує на відносно нетривалу перерву між здійсненням поховання і копанням котловану. Виступ фундаментної конструкції назовні, правдоподібно, заповнив порожнину, утворену труною поховання на рівні –2,95 м (рис. 6, 10).

Материковий горизонт має вигляд плямистого кремове-коричневого супіску. Найраніший культурний шар у вигляді темного гумусованого супіску залягає пластом завтовшки 20–30 см. Його нижня межа горизонтальна, хвиляста, а верхня – рівніша й помірно спадає до заходу відповідно до рельєфу місцевості. Другий шар світлішого гумусованого супіску має товщину 15–20 см. Він містив знахідки, як уже зазначено, XIV–XV ст. Над ним – стрічка плямистої суміші кремове-охристо-чорного та сірого супісків, що відповідає заповненню ями поховання 36. Верхня межа плямистого шару дає нам наближений рівень

денної поверхні часу здійснення поховання 36. Отже, поховальна яма мала глибину ~90 см, а захоронення, згідно зі стратиграфією, треба датувати XV ст.

Шар плямистої суміші (9) перекриває прошарок супіску цитринового й світло-сірого відтінків із вкрапленнями дрібних окришин вапняку, які мають природне, а не антропогенне походження. Далі напластовані: прошарок перевідкладеного світло-сірого розчину; тонкий прошарок сірого супіску та прошарок кремового супіску із вкрапленнями згустків розчину, рівень якого відповідає першому виступу-закраїні в конструкції фундаменту, що простежується вздовж стіни на рівні -2,3 м. Будівельний шар природно осідає разом із заповненням поховальної ями. Закраїна в комплексі з ним має ту ж логіку виникнення, що й у попередньому випадку. Серед перевідкладеного розчину не спостерігається окришин цегли, які теоретично мали би тут бути, якби стосувалися зведення наземної частини споруди 1. Отже, будівельний прошарок походить від якогось іншого мурованого будівництва поблизу (рис. 6, 2, шар 6).

Рис. 10. Прилегла стратиграфія у місці поховання 36: 1 – загальний вид із заходу; 2 – деталь

Fig. 10. Adjacent stratigraphy in burial place 36: 1 – general view from the west; 2 – detail

Над будівельним шаром, що відповідає закраїні фундаменту, як і в попередньому випадку, залягає потужний пласт насипного супіску жовтого й цитринового відтінків. На його поверхні виявлено вцілілі ділянки замощення лупаним вапняком, укладеним у «дикий», нерегулярний спосіб. Товщина замощення – ~15 см. Поверхня його виразно спадає від споруди на захід, а на віддалі 1,3 м шар супіску тоншає і залягає поземно. Починаючи від поверхні замощення, західна стіна споруди поступово набуває розширення із зовнішнього боку на 30 см, яке виконане з лупаного каменю на тому ж розчині, причому мурована закритим способом, тобто до відхиленої внаслідок обвалу т. зв. пазухи котловану. Про це свідчить зовнішня поверхня конструкції – розчин сконтактований із прилеглим ґрунтом у час застигання першого (рис. 10, 1). Таку поверхню простежено до відмітки -1,55 м. Вище вона не збереглася, але й конструкція муру з цього рівня стає вертикальною, мурованою у відкритий спосіб.

Судячи з цього, рівень запуску котловану споруди з цього боку мав би перебувати на рівні не нижче $-1,5$ м (рис. 6). Якщо порівняти його з рівнем поверхні цоколя, засипаного на північному пряслі ($-1,6$ м), то різниця між рівнями незначна. Крім того, перший вилицований ряд цегляного мурування північної стіни залягає на відмітці $-1,5$ м (рис. 3, 2, 6), що дає підстави реконструювати рівень денної поверхні часу викінчення споруди на відмітці $-1,5$ м. На східному пряслі відворот конструкції фундаменту зафіксовано на рівні -2 м, що може бути наслідком прорізання шару замощення на жовтому супіску. Вище тут конструкція мурування, на жаль, зруйнована і рівень запуску котловану будівлі встановити неможливо (рис. 6).

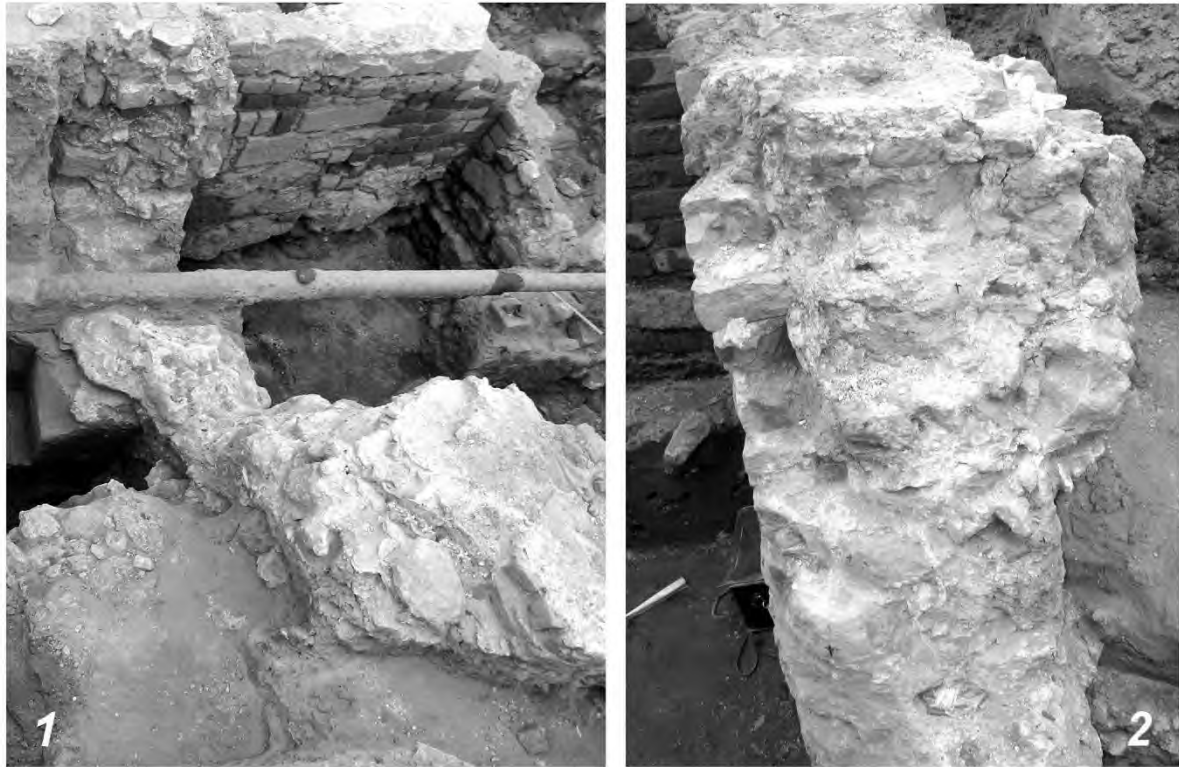

Рис. 11. Розширення конструкції західного муру: 1 – загальний вигляд із південного заходу, згори; 2 – структура перетину західного муру в місці розширення

Fig. 11. Expansion of the construction of western wall: 1 – general view from southwest, from above; 2 – a structure of a section of the western wall in the place of expansion

Отже, огляд прилеглої ззовні стратиграфії дає підставу реконструювати рівень запуску котловану споруди 1 на відмітці близько $-1,5$ м при південно-західному куті споруди та з відмітки $-1,85$ м при північній її стіні. Глибина котловану становила $1,8-2,1$ м. Він частково прорізав шар, утворений над замощенням, саме замощення, а також усі культурні шари, що сформувалися до його появи, і на 60 см був заглиблений у материковий горизонт. Очевидно, слабкий берег при південно-західному куті котловану спричинив часткове руйнування його стінки на рівні слабого поверхневого шару, до рівня замощення на жовтому супіску, чим треба пояснювати розширення конструкції західної стіни із зовнішнього боку (рис. 6, 11). Такий високий рівень запуску котловану не дає підстави для раннього датування споруди – XIV – першою половиною XVI ст., а спонукає до датування в межах другої половини XVI ст.

Огорожа ділянки. Рештки обводового муру катедральної ділянки розкрито вздовж його осі при північній межі траншеї 2 та розкопу 3. Південний контур муру паралельний до зазначеної межі розкопів. Мур огорожі продовжував лінію фасадів будинків південного боку

вул. Памви Беринди і на сході повертав під прямим кутом на південь, у напрямку каплиці Боїмів (рис. 2, 5). Від конструкції загалом вціліло дві верстви мурування з грубо оброблених блоків і дрібнішого каменю-вапняку на висоту 50 см. Мурування виконувалося у фундаментному рові на вапняно-піщаному розчині кремово-сірого забарвлення. Підшва конструкції зафіксована на рівні $-2,97$ м (рис. 6). Субстанції північного прясла обводового муру збереглися переважно до рівня $-2,48$ м, а при північно-східному куті – ще на дві верстви вище – до відмітки $-1,87$ м (рис. 5, 12, 2).

Рис. 12. Рештки муру огорожі ділянки: 1 – з прилеглою стратиграфією у траншеї 2; 2 – фрагменти підмурків північно-східного наріжника огорожі поблизу східного муру споруди 1. Вигляд із півдня
Fig. 12. Remains of the wall of the fence of the area: 1 – with adjacent stratigraphy in trench 2; 2 – fragments of foundations of the northeastern cornerstone of the fence near the eastern wall of construction 1. View from the south

На торцевій східній брівці траншеї 2 вдалося вловити ймовірний уривок будівельного шару, пов'язаного зі спорудженням муру огорожі. Він залягає на рівні $\sim$ від $-1,58$ до $-1,65$ м, зберігся на довжину 26 см і має товщину 7–8 см. Мабуть, із цього рівня тут копано фундаментний рів огорожі на глибину 1,3–1,4 м. Згодом місце запуску фундаментного рову було прорізане якоюсь, можливо поховальною, ямою завширшки 60–70 см, викопаною впритул до конструкції фундаменту огорожі. Пізніше саму конструкцію вибрано на будівельний матеріал, унаслідок чого утворився плавно розхилений назовні контур бічної стінки ями, заповненої дрібним будівельним румовищем загалом кремового забарвлення. Рівень денної поверхні часу вибирання фундаментної конструкції огорожі становить $\sim -1,3$ м (рис. 12, 1).

Отже, за відмітками рівня рівня копання котловану споруди 1 ($-1,85$ м при північній стіні та $-1,65$ м зовнішньої огорожі подвір'я), можна припускати, що мурована огорожа виникла пізніше від споруди 1, коли культурний шар у подвір'ї «виріс» на 20 см. Очевидно, під

час зведення споруди 1 існувала якась інша огорожа ділянки, слідів якої не вдалося локалізувати в межах площ рятівних археологічних досліджень.

Фундамент східного прясла огорожі зберігся найвище – до відмітки –1,19 м. Від основи до рівня –2 м мури обох прясел на куті перев'язані між собою. Вище верстви східної стрічки накладаються поверх нижніх мурувань північного підмурку, зберігаючи лицеву частину мурування до рівня –1,5 м. На рівні наступних верств із внутрішнього боку на східному пряслі простежується незначне звуження муру, а із зовні на цьому рівні встановлено ряд великих вапнякових брил завтовшки понад 30 см. Їх вимуровано у фундаментному рові, який прорізає шар холодно-зеленого й верству світло-сірого супіску над ним. Тобто брили й, очевидно, увесь фундамент східного прясла були виконані пізніше за формування цих шарів (рис. 12, 2). Отже, східне прясло муроване в рові, який копали з рівня, вищого за відмітку –1 м, оскільки до нього простежується вертикальна стінка фундаментного рову в перетині (рис. 12, 2).

Рис. 13. Давні мостові: 1 – фрагменти замощення на жовтому супіску над мостовою; 2 – загальний вигляд розкритих мостових у траншеї 3

Fig. 13. Old pavements: 1 – a fragment of stone pavement on yellow loamy sand over the pavement; 2 – general view of discovered pavements in trench 3

У верхній частині підмурку вцілілого східного прясла огорожі на віддалі 40 см від внутрішнього кута міститься фрагмент регулярного цегляного мурування, правдоподібно основи, квадратного у плані (60×60 см) стовпа. Цегла – 28×14×8 см. Може бути повторно використаною і походити з наземних конструкцій споруди 1, оскільки тотожна їй. Локальне застосування цегли в цьому місці пов'язане з обрамленням хвіртки або брами, зображеної тут на окремих історичних мапах XVIII ст., про що – далі.

У південному напрямку фундаментна стрічка східного прясла огорожі простежується на віддаль 1,1 м від внутрішнього кута – до краю цегляної основи стовпа обрамлення. Далі на південь від нього ще на 1 м прибудована на всю ширину фундаменту (70 см) конструкція його підсилення, заглиблена до відмітки всього –2,2 м (рис. 9, 1). Її південне завершення було

зруйноване комунікаційною траншеєю (рис. 5). Незважаючи на це, можна стверджувати, що стрічка фундаменту східного прясла огорожі далі, ніж до південно-східного кута споруди 1, не продовжувалася, оскільки тут було виявлено непорушені шари темного гумусу з рештками дерева (рис. 15). Цей факт підтверджує, що конструкція мурованої огорожі виникла пізніше за споруду 1, а при влаштуванні підмурку східного прясла огорожі було передбачено розташувати в цьому місці в'їзний проріз, тобто браму.

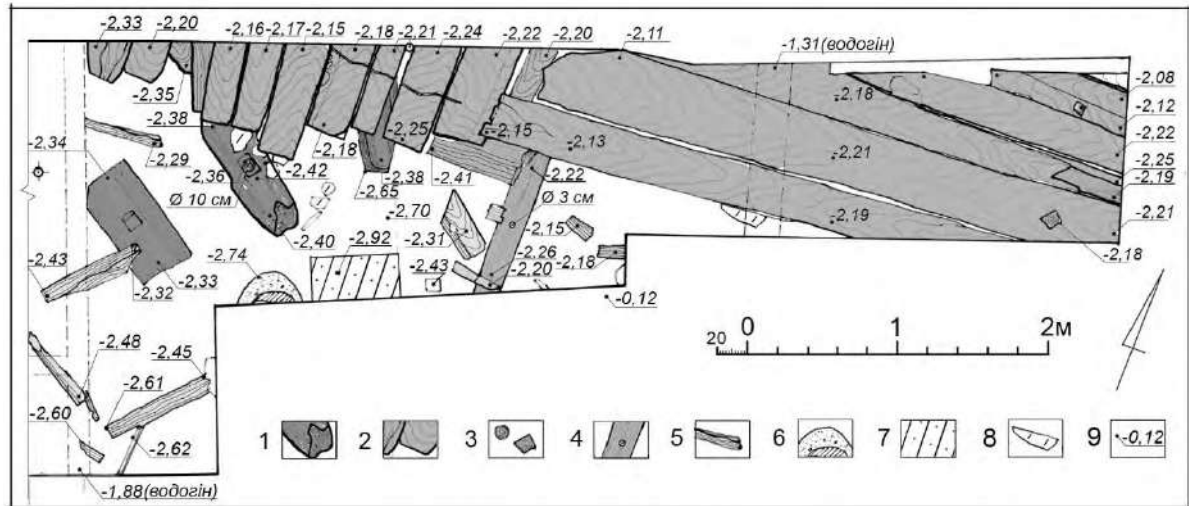

Рис. 14. Траншея 3. План на рівні давніх мостових: 1 – ковбани першого ярусу; 2 – дощані настили другого ярусу; 3 – рештки тиблів; 4 – лежень з гніздом тибля; 5 – дерев'яні відщепи; 6 – частина ями стовпа; 7 – бежевий передматериковий супісок; 8 – вапняк; 9 – відмітки

Fig. 14. Trench 3. Plan on the level of old pavements: 1 – log of the first tier; 2 – clapboard floorings of the second tier; 3 – remains of treenails; 4 – beam with a socket of treenail; 5 – woodchips; 6 – part of the pole pit; 7 – beige pre-bedrock loamy sand; 8 – limestone; 9 – marks

Так, рештки від мурованого огороження ділянки катедрального подвір'я треба датувати пізніше за споруду 1, припускаючи, що в час її будівництва та можливого функціонування існувала інша огорожа. Найлогічніше появу виявлених решток мурованої огорожі відсунути в межі XVII ст.

Дерев'яні вулиці. На схід від споруди 1 і північно-східного кута пізнішої мурованої огорожі катедральної ділянки, у межах траншеї 3, яка перетинала вул. Галицьку впоперек, розкрито систему дерев'яних настилів та інших конструкцій між рівнями -2,2 м і -2,5 м. Вони добре збереглися в горизонті сильно гумусованого щільного масного темного супіску з характерним запахом сірководню. Поверхня цього пласту з'явилася на відмітці -1,9 м при східному краю траншеї і залягала майже горизонтально на всій її площі, з незначним ухилом до заходу, тобто до відмітки -2,1 м при межі з розкопом 3 (рис. 2). Над нею залягав шар жовтого супіску завтовшки 30 см, який на поверхні був щільно замощений лупаним каменем-вапняком, можливо у два яруси (рис. 13, 1). За кольором і структурою цей шар із замощенням подібні до згаданих в описі зовнішньої стратиграфії при споруді 1 на подібному рівні (рис. 6, шар 3).

У східній частині траншеї на глибині 2,08–2,21 м, розчищено регулярну поверхню настилу з дощок завширшки 20–50 см, завдовжки понад 4,2 м і завтовшки 5–6 см. Дошки укладені плазом в одній площині, впритул одна до одної, зорієнтовані довгими сторонами зі сходу на захід. Зафіксовано на місці п'ять дощок настилу. З південного боку він обривався, що дало можливість заглибитися нижче і виявити поперечний брус-лежень 18×20 см у перетині,

Рис. 15. Загальний вигляд розкопу 3 та траншеї 3 зі сходу на прикінцевій стадії досліджень
Fig. 15. General view of excavation area 3 and trench 3 from the east during the final stage of research

на який вони опиралися. У вільній від настилу частині на верхній площині лежня виявлено округлий отвір від тибля діаметром 3 см. При східному боці настилу зауважено наверхшя ще двох тиблів *in situ*, які розташовувались паралельно до першого виявленого бруса-лежня під настилом (рис. 14). Це дало підставу інтерпретувати настил поверхнею давньої дерев'яної дороги, набраної поперечними дошками, окремі з яких були закріплені тиблями до двох повздовжніх лежнів. Відстань між лежнями в осях становить 3,44 м. Оброблений край останньої, збереженої з півдня, дошки висувається за межі осі підстеляючого бруса на 42 см. Отже, ширина реконструйованого полотна дерев'яної вулиці мала би становити близько 4,3 м (рис. 14). На робочій поверхні настилу не виявлено чітких слідів від коліс транспорту. Це може

пояснюватись або швидким засміченням дороги ґрунтом, або зовсім нетривалим її функціонуванням. У західній частині траншеї 3 у комплексі головної дороги виявлено її бічне відгалуження на захід, до сучасної вул. Памви Беринди. Перші дві підстеляють випуски дощок головної вулиці. Наступні розташовуються так само впритул одна до одної і творять край дерев'яного настилу бічної вулиці. У межі траншеї потрапив лише незначний південний край цього відгалуження. Зовнішній контур настилу нерегулярний, що обумовлене, мабуть, довжиною дощок, які тут застосовували. Тим не менше, напрямок і ймовірний контур бічної вулиці можна реконструювати. У плані він творить кут $87-88^\circ$ із напрямком головної дороги, а південний край відгалуження простує на значно пізніший зовнішній кут мурованої огорожі катедральної ділянки (рис. 15).

Під полотном відгалуження від вул. Галицької на нижчому рівні (від $-2,36$ до $-2,74$ м) виявлено рештки ще однієї попередньої дорожньої конструкції. Вона була оперта на спеціально оброблені ковбани колод завдовжки $80-100$ см і в діаметрі $30-40$ см. Ковбани-підклади встановлені горизонтально впоперек напрямку дороги у певному ритмі, тобто розіслані в осях на віддаль ~ 90 см одна від одної. Торці ковбанів відповідно оброблені сокирою для довшого зберігання у ґрунті. На верхній, частково підтесаній, площині підкладів видовбані прямокутні гнізда $10 \times 12-14$ см і завглибшки $7-9$ см, у яких збереглися залишки кілків. За допомогою дерев'яних з'єднань до ковбанів-підкладів, мабуть, кріпилися направляючі поздовжні лежні – лігари, ймовірно для влаштування поперечного настилу дощок самого полотна дороги. Рештки з'єднувальних елементів, що вціліли в пазах-гніздах, настільки великі (один із них у перетині квадратний 10×10 см, а другий круглий – в діаметрі 10 см), що могли слугувати в наземній частині і стійками бічних перил обабіч настилу. Решток такої паралельної системи лежнів у межах розкопів не виявлено. Тому годі визначити ширину і місце осі самого настилу. Зате напрямок її чітко йде від Ринку до храму (рис. 15).

Поруч зі збереженими лежнями давніх доріг у шарі темного гумусованого супіску було виявлено ще кілька оброблених деревних решток і відходів від їхньої обробки, які залягали досить безсистемно (рис. 14). Через надто стислі терміни розкопи у траншеї 3 не вдалося довести до материкової основи на всій доступній площі. Рівня поверхні материкового горизонту локально досягнуто на відмітці $-2,92$ м при південній стінці траншеї. Якщо порівняти цю відмітку з таким же рівнем материка за 7 м на захід при зовнішній стіні споруди 1 ($-3,10$ м), то логічно припускати, що первісний материковий рельєф у цьому умовному перетині мав зовсім незначний спад до течії Полтви (рис. 15).

Консервація та відзнакування. Розкопані рештки давніх доріг були законсервовані «рідним» темним супіском з утрамбуванням, а релікти споруди 1 і залишки фундаментів мурованої огорожі – чистим піском. У проект реконструкції внесено зміни, згідно з якими за нашими прив'язками стіни споруди 1 були протрасовані в рівні сучасного бруку червоною цеглою, а фрагмент східного прясла колишньої огорожі – диким каменем. Таке відзнакування не до кінця вивчених, але важливих архітектурних елементів колишнього міського середовища покликане збагатити інтер'єр сучасного історичного місця археологічно зафіксованою інформацією про нього, а також служити орієнтирами для наступних дослідників археологічного вивчення площі. Саме поясненню важливості виявлених реліктів присвячена ця публікація.

Обговорення. На підставі попереднього аналізу розкритих реліктів кількох архітектурно-археологічних об'єктів на пл. Катедральній у Львові можна висунути низку обґрунтованих констатацій, міркувань і гіпотез щодо історії місця.

Глибина культурного шару в північно-східній частині Катедральної площі становить пересічно 3 м. У найстаршому пласті культурного шару завтовшки $20-25$ см виявлено артефакти доби раннього заліза (черепино-лагодівська група, VII–VI ст. до н. е.) та XI–XIII ст. н. е., тобто княжої доби, які констатують наявність поселень відповідних періодів (принаймні, поблизу цієї території, доки тут не буде виявлено конкретних поселенських нерухомих

об'єктів). Знахідки доби раннього заліза відомі також із розкопок на вул. Театральній та пл. І. Підкови [Аулих и др., 1979, с. 291; Могитич, 1997, с. 101; Конопля та ін., 2008, с. 50]. Нещодавно господарську яму з керамікою цього ж часу виявлено на пл. Галицькій [Шніцар, Лазурко, Лукомський, 2019, с. 168]. Разом із тим, при масштабних рятівних розкопках будинків на пл. Міцкевича, 9 та 10, цього матеріалу не виявлено. Очевидно, розселення носіїв черепино-лагодівської групи доби раннього заліза в басейні Полтви було дисперсним. Межі ж поселення XI–XIII ст. на підставі чисельних знахідок окреслюються щораз чіткіше, і тут, на пл. Катедральній, був їхній південно-східний край [Лукомський, Петегірич, 2014, с. 16, мапа 3.2; Лазурко, Шніцар, 2017, с. 21].

Наступний шар, завтовшки ~20 см, який вирізняється світлішим відтінком, відноситься до міського поселення XIV–XV ст. За рахунок наявності двошарового комплексу решток дерев'яних вулиць XIV – першої чверті XVI ст. у східній частині площі потужність шару зростає до 80 см. Подібні дерев'яні мостові виявлені на пл. Ярослава Осмомисла [Івановський, 1993, с. 74–75; Петегірич, 2006а, 2006б]. За місцем розташування у стратиграфічній колонці вулиці відносяться до періоду функціонування готичної фахверкової середміської львівської забудови. Розбіжності у плануванні нижнього й верхнього ярусів дерев'яних доріг засвідчують динаміку розвитку планувальної структури у східній частині площі. Рештки від нижньої мостової дають підстави припускати, що в куті церковного подвір'я на той час функціонувала брама, розташована в осях пізнішої споруди 1.

Натомість верхній ярус мостових уже оминає ділянку з північного сходу, що може вказувати на ймовірну зміну дислокації брами. Крім того, настил відгалуження від Галицької на захід унеможливує існування кута огорожі, зафіксованого в пізнішій його мурованій конфігурації (рис. 15). Можливо, гіпотетична брама пом'якшувала кутову частину первісної огорожі (рис. 17).

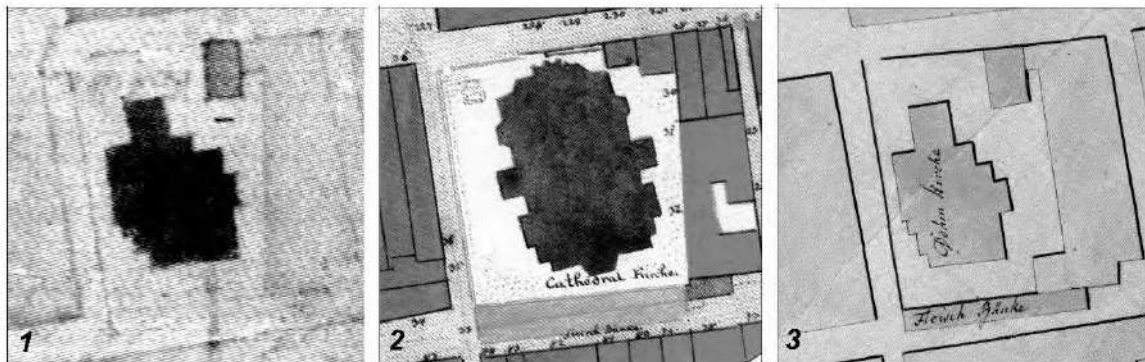

Рис. 16. Ділянка латинської катедри на історичних мапах Львова: 1 – план Дю Дефіїє 1766 р.; 2 – план Д. Губера 1777 р.; 3 – план Ф. Ертеля 1780 р.

Fig. 16. Area of the Latin Cathedral on the historical maps of Lviv: 1 – plan of du Desfilles 1766; 2 – plan of D. Guber 1777; 3 – plan of F. Ertl, 1780

Вловлені уривки дерев'яних вулиць із готичного періоду переконують, що планувальна структура міста цього часу була менш пропорційною, ніж пізнішого ренесансного львівського середмістя. Дерев'яний настил колишньої Галицької плавно повертає у бік ринкової площі. Від повороту майже перпендикулярно відгалужується бічна вулиця на географічний захід, тоді як відома нам планувальна структура центру середмістя відхиляється від сторін світу на 19° (рис. 17).

Період розквіту готичної дерев'яної забудови Львова припиняє пожежа 1527 р., після чого відбуваються суттєві зміни в розплануванні та відбудові середмістя із застосуванням здебільша мурованих конструкцій. До часу відновлення міста впродовж другої чверті XVI ст.,

треба відносити появу замощень окремих ділянок лупаним вапняком на досить потужній підготовці (~30 см) зі світло-жовтого супіску з природною домішкою крупинок вапняку. У процесі функціонування та тривалого контакту з кислотним середовищем інших ґрунтів світло-жовтий супісок набув лімонітних розводів і кремово-охристих відтінків. Рештки такого ж піску з фрагментами вцілілого на ньому замощення простежено не лише під полотном вул. Галицької, а й у північно-східному куті прикатедральної ділянки на збіжних рівнях тогочасної денної поверхні (-1,8 м на Галицькій та ~-2 м при стінах споруди 1. рис. 6, шар 11). Пласт замощення перекриває дерев'яні мостові попереднього періоду, а також поховання 36 прицерковного цвинтаря. Появу замощення на жовто-охристому піску треба попередньо датувати другою чвертю XVI ст.

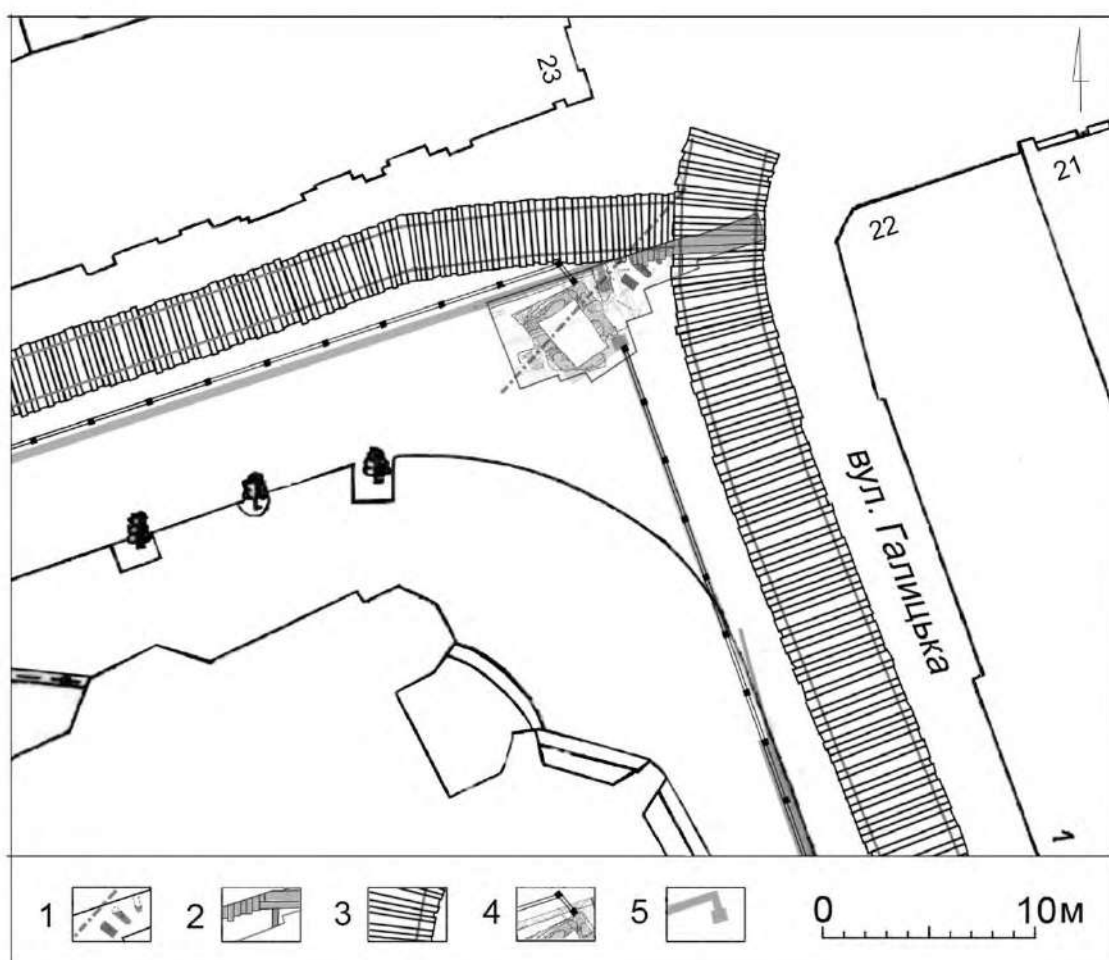

Рис. 17. Прив'язка виявлених об'єктів до пл. Катедральної з елементами гіпотетичних планувальних реконструкцій: 1 – рештки конструкцій та ймовірна вісь мостової першого ярусу (XIV–XV ст.); 2 – автентичні фрагменти другого ярусу мостових (XV–XVI ст.); 3 – реконструкція мостових другого ярусу; 4 – план споруди 1 з контуром огорожі ділянки в другій половині XVI ст.; 5 – реконструкція огорожі за мапою Д. Губера

Fig. 17. Binding of discovered objects to Cathedral Sq. with elements of hypothetical planning reconstructions: 1 – remains of constructions and possible axis of pavement of the first tier (XIV–XV centuries); 2 – authentic fragments of the second tier of pavements (XV–XVI centuries); 3 – reconstruction of pavements of the second tier; 4 – plan of construction 1 with outlines of the fence of the area in the second half of XVI century; 5 – reconstruction of the fence according to the map of D. Guber

Впродовж третьої чверті XVI ст. у північно-східному куті прикатедральної ділянки виникає споруда 1, яка прорізає шар замощення на жовтому піску, оскільки котлован її копаний із рівнів –1,85 м з північного та –1,55 м із південно-західного боків.

У стінах інтер'єру споруди 1 збереглися яскраві зразки мурувань із брускової цегли в готичній системі перев'язки. Подібний матеріал і мурування відомі, наприклад, у фрагментах Низького муру Львова першої половини XV ст. [Шишак та ін., 2004, с. 355], а також в автентичних добре датованих письмовими джерелами муруваннях вежі-дзвіниці костелу Святого Варфоломія у Дрогобичі – 1550–1551 рр. [Лукомський, Миська, Тимошенко 2017, с. 16]. Традиція подібних мурувань зберігалася до останньої чверті XVI ст.

За низкою ознак – параметри у плані, регулярний вистрій стін інтер'єру в готичній системі перев'язки, наявність імовірного прорізу в північній стіні на рівні денної поверхні – споруду 1 треба інтерпретувати родинною або індивідуальною усипальницею одного з найбагатших жителів міста. Інші можливі інтерпретації решток споруди – дзвіниця, в'їзна брама, тюремний льох – вважаю менш логічними, оскільки ці функції не вимагали б улаштування такого вистроєного підземного простору, а якщо й так, то до нього мала би бути забезпечена відповідніша комунікація.

Цілком вільна від осей міської забудови, цвинтаря й самого костелу орієнтація споруди та її котлован початково не зовсім правильної у плані форми можуть бути пов'язані з обрисами первісного перебігу огорожі катедральної ділянки, слідів якої поки що не вдалося виявити (рис. 17). Єдиний проріз для здійснення поховань можна гіпотетично прив'язувати до кам'яної плити, вцілілої на поперечній осі північної стіни разом із частиною вертикального білокам'яного обрамлення із заходу при ній (рис. 3, 2). Перепад між низом прорізу та дном споруди складав ~2,4 м, що могло би бути функційним лише у випадку поховального гробівця⁶. Якщо це припущення правильне, то синхронна огорожа північного прясла ділянки мала би бути віддаленою від прорізу принаймні на 1,5 м, інакше здійснення поховань було б ускладненим. Престижність розташування імовірного гробівця і нетрадиційна планувальна орієнтація полягали в можливості акцентування його малою архітектурною формою, виконаною в готичній манері на діагональній осі Ринку й костелу та відповідному багатому оформленні чільного північно-східного фасаду, зверненого до площі. Товщина наземних цегляних стін ~60 см (у дві цегли) й добротність виконання підземного ярусу споруди цілком допускають думку про можливість завершення її у наземній частині повноцінною каплицею над усипальницею, подібною за логікою до пізнішої й більшої каплиці Боїмів. Але в разі існування наземної каплиці перекриття підземного ярусу мало би бути однозначно балковим, плоским, оскільки склепінчасте, навіть просте циркульне, піднесло б нижній ярус принаймні на ще 1,3 м вище від уцілілих коронок стін і вимагало б улаштування сходів до каплиці ззовні, а нижній ярус становив би неоправдано високий простір – понад 3,5 м. Оскільки жодного значного будівельного шару при рештках споруди 1 не вдалося зафіксувати, то логічніше припускати, що в наземній частині вона завершувалася надгробком, встановленим на рівні близькому до відмітки максимально збережених коронок стін (–0,91 м). Від нього не залишилося ніяких археологічних слідів.

Результати детального археологічного обстеження заповнення споруди 1 не дають однозначної підстави стверджувати про здійснення тут поховань. У її внутрішньому заповненні практично не виявлено жодних артефактів, прямо пов'язаних із рештками тун, інших предметів фунеральної культури (крім хрестика-енколпіона) чи будь-яких людських останків. Можна припускати, що споруду могли звести задалегідь, тобто ще за життя замовника, якого пізніше поховали в іншому місці, або ж незадовго після здійснення поховання чи поховань останки перемістили деінде. Послідовна стратифікація нижньої

⁶ Навіть якщо припустити ймовірність існування асиметричного (що алогічно) вхідного прорізу в західній стіні, зруйнованій траншеєю комунікації до відмітки –2,1 м, то такий перепад все одно становив би 1,5 м.

частини заповнення, принаймні до середини висоти внутрішнього простору, схиляє до думки про тривалий, а не одномоментний процес його формування впродовж кінця XVI–XVII ст. Окремі артефакти, датовані XIII–XV ст., зокрема й уже згаданий хрестик-енколпійон XIII–XIV ст., могли потрапити до заповнення з культурного шару при здійсненні наступних поховань на цвинтарі, якими прорізали раніше утворені шари.

Ще одне спостереження, на мою думку, дає підставу датувати заповнення споруди відносно пізнім часом. Упродовж кінця XVI ст. – початку XVII ст. у середмісті Львова з'являється супісок холодно-зеленкуватого відтінку, який використовують як підготовку під замощення нового нерегулярного бруку на Ринку, вулицях Галицькій і Федорова (колись – Жидівська, Бляхарська), 23/25 [Лукомський, 2010, 224], та багатьох інших ділянках. У системі рятівних розкопок на пл. Катедральній цей пісок зафіксовано під сучасним полотном вул. Галицької між рівнями $\sim -1,2$ м і $-1,6$ м (рис. 13, 2). Він перекриває рештки замощення вулиці на жовто-охристому супіску й датується близько зламу XVI/XVII ст. Прошарок супіску подібної барви перевідкладений у заповненні споруди 1 майже при самому дні (від $-3,5$ до $-3,6$ м). Формування нижніх шарів стратифікованого заповнення споруди 1 на цій підставі мало б датуватися не раніше другої половини XVI ст., тобто відразу після її появи.

Для визначення ймовірного часу нівелювання наземної частини споруди 1 звернімся до історичних мап другої половини XVIII ст., на яких фігурує катедральна ділянка з її огорожею. На мапі, виконаній під керівництвом геометра-архітектора Жана Ігнація дю Дефійє, датованій 1766 р. і призначеній «для побудови доріг і відновлення старих брукованих вулиць» [Капраль, 2014, мапа 1.3; мапа Дефійє 1766 р.], катедральна ділянка з північного боку відмежована тонким прямим відрізком, паралельним до південної межі сусіднього західного приринкового кварталу на віддалі ~ 7 м від неї. Лінія огорожі наведена червоною барвою по сірому прорисі. Не доходячи до вилету чільної лінії кварталу, прорис північного прясла огорожі повертає майже під прямим кутом до південно-східного наріжника будинку Шольц-Вольфовичів, далі – скісно зі зламом на хіднику прямує до наріжника південного приринкового кварталу. Лінії, які відгороджують вулицю й площу, нанесені сірим кольором. Вони можуть трактуватися як наземними відгородженнями, так і якимись межами брукувань, важливими для картографів. Проте можуть бути й частиною напису, який позначає катедру на мапі, оскільки ніде більше довкола Ринку немає нічого подібного (рис. 16, 1).

Східна лінія огорожі представлена лише коротким відрізком червоної барви, який відповідає напрямку східного прясла цілого кварталу й дотримує сталу ширину вул. Галицької – ~ 8 м, але не доходить ні до каплиці Боїмів на півдні, ні до кута огорожі на півночі, а закінчується тут виразною сірою крапкою. Так, у східному пряслі огорожі утворюються два різновеликі прорізи. Один із них, більший, – при каплиці Боїмів завширшки ~ 14 м, а другий, вузький і скісний, – на північно-східному куті ділянки ~ 6 м у ширину. Крізь нього можна було потрапити на подвір'я зі сторони Ринку (рис. 16). Якщо спробувати накласти на мапу Дефійє сучасну підоснову з прив'язаною до неї спорудою 1, то виявиться, що косий проріз повторює напрямок східної стіни споруди 1, яка мала б заслоняти його північну частину більш ніж наполовину. На підставі зображення можна зробити висновок, що самої споруди 1 в 60-х роках XVIII ст. уже не існувало на поверхні, а над її рештками фігурував традиційний скісний наріжний проріз від Ринку до катебри, який відновив давню комунікацію з часів функціонування першої дерев'яної дороги в цьому напрямку, яку треба датувати кінцем XIV–XV ст. Також можна ствердити, що на цей час рівень денної поверхні у скісному прорізі мав бути вищим або дорівнювати відмітці $-0,9$ м, тобто максимально високому рівню збереження коронок західної та південної стін споруди 1 (рис. 16, 1).

На наступній історичній мапі Йозефа Данієля де Губера 1777 р. межу ділянки зображено подвійною помаранчевою лінією, як і інші муровані огорожі й оборонні мури середмістя. Кут огорожі від Ринку прямий. У східному пряслі, відразу обабіч кута, в мурі існує регулярний проріз завширшки ~ 3 м, обрамлений, мабуть, трохи ширшими стовпчиками з обох боків, які

зазначив картограф. Далі, навпроти вівтарної частини катедри, – ще один привідкритий ширший проріз, очевидно брама, яка відчинялася назовні, завширшки ~8 м. За брамою в напрямку до каплиці Боїмів мур огорожі трохи товстіший, обведений чорною лінією, як будівлі (рис. 16, 2) [Капраль, 2014, мапа 1.5; мапа Губера 1777 р.].

Рис. 18. Приклад відзнакування археологічно зафіксованої готичної споруди у вигляді трасування на рівні бруку Катедральної площі у Львові

Fig. 18. Example of marking of Gothic construction in the form of tracing on the level of pavement of Cathedral Sq. in Lviv

У північно-східному куті подвір'я, між першим прорізом і катедрою, зображено два різновеликі прямокутники, один за одним, зорієнтовані співвісно з огорожею, довгими сторонами – північ–південь. Від північного прясла огорожі прямокутники віддалені на ~7 м, а від східного – на ~4 м. Обидва викреслені подвійною пунктирною лінією як муровані, але без застосування кольору. Вони можуть відзнаковувати частково видимі на поверхні могильні склепи або гробівці. Між ними та проходом при куті проставлено регулярно крапки п'ятьма поперечними рядами, що може зображати замощення, яке спадає сходинками. На захід це умовне позначення звужується й переходить у вузьку стежку попри огорожу, яка, оминаючи прикостельний цвинтар, розширюється лише в західній частині подвір'я, перед головним входом до храму. Контури плану споруди і опиняються в контексті мапи Губера під регулярними крапками в північно-східному куті ділянки. Її рештки повністю сховані під землею. На південь від неї існували рештки інших двох гробівців (рис. 16, 2).

Третя мапа Франца де Ертля та Антона фон Пінтерсгоффена 1780 р. змальовує ситуацію подібно до мапи Дефійє, але ще більш схематично (рис. 16, 3) [Капраль, 2014, мапа 1.7; мапа Ертля 1780 р.]. Вхід на ділянку з боку Ринку показаний простим розривом лінії у східному пряслі огорожі при самому наріжнику. Він розміщений ближче до протилежного фасаду вул. Галицької, де вона до центральної площі звужується (рис. 16, 3). Як показують реальні результати археологічних досліджень, локацію кута огорожі точніше відображають дві попередні мапи. У подвір'ї, крім прямокутної у плані каплиці Боїмів, квадратного виступу в південно-західному куті та самого костелу з прибудовами, ніяких вільно розмішених об'єктів

не задемонстровано. Очевидно, на цей час усі могили на цвинтарі вже були знівельовані, що відбулося за архієпископа Вацлава Сераковського в 60–70-х роках XVIII ст. [Ostrowski, 2013, s. 157].

На плані Шарля де Шеффі (Charles De Scheffer) або Жана Дуетча, 1770 р., яка зберігається в Австрійській національній бібліотеці, огорожа катедральної ділянки схематична, без прорізів [Мапа Дуетча 1770 р.], а на мапі авторства графа Мавриція Дідушицького, яка реконструює Львів до 1775 р., опублікована 1858 р., проріз-брама у східному пряслі огорожі зображений даліше від північно-східного кута, але ще перед каплицею Домагаличів, прибудованою 1644 р. до вівтарної частини костелу вздовж головної його осі з частковим перегородженням вул. Галицької. Останню зліквідовано 1765 р. [Мапа гр. М. Дідушицького].

Картографічний аналіз перебігу огорожі катедральної ділянки й інших об'єктів, зображених при її північно-східному розі, дає підстави ствердити, що споруда 1 припинила існування в наземній частині принаймні в 60-х роках XVIII ст. Скісний кутовий проріз, зображений на мапі Дефійє 1766 р., який повторює напрямок східної стіни споруди 1, а також вхід, обрамлений стовпами, при куті ділянки на мапі Губера 1777 р. надають упевненості в інтерпретації виявлених архітектурно-археологічних об'єктів.

Висновки. У процесі рятівних археологічних досліджень на пл. Катедральній 2006 р. виявлено три типи архітектурно-археологічних об'єктів: 1) релікти невідомої будівлі; 2) рештки огорожі храмової парцелі; 3) фрагменти давніх мостових і заможених доріг.

На підставі вивчення автентичних субстанцій об'єктів, стратиграфічного та картографічного методів досліджень можна висувати: рештки дерев'яних мостових, що дійшли до нашого часу у відносно доброму стані, за археологічним матеріалом датуються XIV – першою чвертю XVI ст. Вони відображають динаміку розвитку планувальної структури в північно-східній частині площі, а також вільніше планування середмістя готичного періоду. Після пожежі 1527 р. у середмісті почали застосовувати кам'яні заможення. Одне з них – на підготовці з жовтого супіску – треба датувати другою чвертю XVI ст., а друге – на зеленкуватому супіску – близько до перелому XVI/XVII ст.

Виявлені релікти кам'яно-цегляної споруди інтерпретую родинною або індивідуальною усипальницею одного з найбагатших жителів міста, спорудженою впродовж третьої чверті XVI ст. у північно-східному куті прицерковного кладовища. Вільна від традиційних осей орієнтація гробівця пояснюється конфігурацією попередньої огорожі ділянки. Східна стіна споруди могла входити до комплексу попередньої огорожі ділянки й являтися архітектурним акцентом на осі ратуша–костел. В інтер'єрі споруди збереглися зразки цегляних готичних мурувань. Слідів наявності поховань у гробівці, а також конкретних ознак його наземної частини – надгробку чи каплиці – не виявлено. Є підстави припускати, що до половини свого підземного об'єму гробівцеві заповнювався поступово впродовж другої половини XVI–XVII ст., а до середини XVIII ст. уже був цілком знівельований. Для ідентифікації виявленої споруди 1 необхідно продовжувати історико-архівні пошуки.

Обстежені рештки мурованої огорожі ділянки датуються пізніше від часу виникнення кам'яно-цегляного гробівця, тобто періодом XVII ст. Слідів попередньої огорожі не вловлено. Основу одного з цегляних стовпів в'їзної брами вдалося ідентифікувати із зображеним на мапі Д. Губера 1777 р.

Для повнішого вивчення архітектурно-археологічних об'єктів, виявлених на пл. Катедральній, уточнення їхнього датування необхідно виконати детальний аналіз виявленого рухомого матеріалу та провести низку лабораторних аналізів відібраних при дослідженні проб будівельних матеріалів, а також дендрохронології зразків деревини.

Майбутні рятівні чи фундаментальні археологічні дослідження в межах пл. Катедральної у Львові повинні концентруватися на вивченні: 1) початкового освоєння території в добу раннього заліза; 2) пам'яток із часу існування тут передлокаційного поселення XI – середини XIII ст. – попередника Львова; 3) початків локаційного та маґдебурзького міста другої

половини XIII–XIV ст.; 4) дерев'яних доріг готичного періоду XIV–XVI ст.; 5) об'єктів прихramового некрополя XIV–XVIII ст., поховань і подібних до виявленої споруд-гробівців; 6) підземних частин самої катедр та інших каплиць, які функціювали при ній; 7) етапів розвитку та перебігу огорожі катедрального подвір'я.

Після розкриття та обстеження нерухомих архітектурно-археологічних реліктів, виявлених на пл. Катедральній у Львові, їх збережені автентичні субстанції були законсервовані, а на поверхні сучасного бруку відзначені у вигляді трасування (рис. 18). На жаль, відзнакування дерев'яних доріг готичного Львова не вдалося відобразити архітектурними засобами. Відтак їхня локалізація тим більше повинна бути опублікованою для наступних поколінь.

Відзнакування та музеєфікація архітектурно-археологічних об'єктів в історичному середовищі міста збагачує й унаочнює його безцінну культурну спадщину.

ЛІТЕРАТУРА

- Аулих, В., Багрич, Р., Денис, О., Кос, А., Малец, С., Скрентович, А., Бучко, Р. (1979). Исследования средневекового Львова. *Археологические открытия 1978 года*, 291.
- Войтович, Л. (2014). Лев Данилович, князь галицько-волинський (бл. 1225 – бл. 1301). Львів, 312 с.
- Диба, Ю., Петрик, В. (2002). Планувальна структура «долокаційного» Львова. *Семінарії «Княжі часи»*. Львів, 40–59.
- Диба, Ю. (2005). Невідома праця Йосипа Пеленського про початки Львова. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, 249. 625–631.
- Долинська, М., Капраль, М. (2014). Процес локації міста Львова на Магдебурзькому праві у XIII–XV ст. *Атлас українських історичних міст*, 1, 21–25.
- Івановський, В. (1993). Археологічні дослідження Львова у 1992 році. *Studia Archeologica*, 1, 74–75.
- Капраль М. (ред.). (2014). *Атлас українських історичних міст*. Львів, 1, 1.3, 1.5, 1.7.
- Козак, О. (2009). Антропологічні та палеопатологічні дослідження людських решток з поховань та перепоховань, знайдених при археологічних розкопках на вул. Катедральній у м. Львові у 2006 р. *Археологічні дослідження в Україні. 2006-2007*. Київ, 18–20.
- Козубська, О. (2000). Латинська катедр у Львові: спроба нової інтерпретації відомих фактів. *Народознавчі зошити*, 1, 252–261.
- Козубська О. (2001). Львівський кафедральний костел в історіографії. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, 5, 140–152.
- Конопля, В., Лукомський, Ю., Могитич, Р., Овчинніков, О. (2008). Архітектурно-археологічні дослідження на площі Івана Підкови у Львові. *Наукові записки Львівського історичного музею*, 12, 50–58.
- Лазурко, О., Шніцар, М. (2017). Матеріали Княжої Доби в історичній частині Львова. *Княжа доба: історія і культура*, 11, 15-22.
- Лукомський, Ю., Мельник, І. (2008). Останні знахідки археологів. *Галицька брама. Львів і львів'яни*, 9-10, 8–10.
- Лукомський, Ю., Петрик, В., Єзерський, М. (2010). До проблеми відтворення втраченої історичної забудови на вул. І. Федорова у Львові. *Вісник Ін-ту «Укрзахідпроектреставрація»*, 19, 117-132.
- Лукомський, Ю., Петегирич, В. (2014). Заселення території Львова від V/VI до середини XIII ст. *Атлас українських історичних міст*, 1, 14–17.
- Лукомський, Ю., Миська, Р., Тимошенко, Л. (2017). Археологічні дослідження вежі-дзвіниці костюлу святого Бартоломея в Дрогобичі 2015 р. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, 19-20, 9–55.
- Мапа Дефіїе 1766 р. Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 742 [Колекція карт і планів]. Оп. 1. Спр. 870а. 8 арк. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34535>
- Мапа Дюетча 1770 р. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34437>
- Мапа Губера 1777 р. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34493>
- Мапа Ертля 1780 р. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34505>
- Мапа гр. М. Дідушицького. URL: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=75846931&uid=75607678>

Могитич, Р. (1997). Розкопки на площі Підкови у Львові. *Вісник Інституту "Укрзахідпроектреставрація", 1*, 101–103.

Пеленський, Й. (1951). *Старий і новий Львів. 1. Львів князя Данила. 2. Львів князя Льва*. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів. Ф. 4 (Окремі надходження). Спр. о/н 2863. 9 арк.

Петегирич, В. (2006a). Археологічні пам'ятки. *Історія Львова. У трьох томах* / ред. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів, 1. 30–33.

Петегирич, В. (2006b). Село над Полтвою – попередник Львова. *Історія Львова. У трьох томах* / ред. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. Львів, 1, 34–37.

Терський, С. (2017). Поселенська структура – агломерація ранньосередньовічного Львова: зауваження до системного вивчення. *Княжа доба: історія і культура, 11*, 9–14.

Шишак, В., Лукомський, Ю., Осаульчук, О., Лазурко, О., Андреев, С. (2004). Рятівні розкопки на парцелях Валова, 15 та Братів Рогатинців, 18 у Львові протягом 2002–03 рр. *Археологічні відкриття в Україні 2002/2003 рр.* Київ, 6, 355–359.

Шишак, В., Лукомський, Ю., Лазурко О. (2006). *Звіт про рятівні археологічно-архітектурні дослідження на площах Катедральній та Ринок у Львові 2006 р.* Науковий архів Науково-дослідного центру "Рятівна археологічна служба" Інституту археології Національної академії наук України. Львів. 374 арк.

Шніцар, М., Лазурко, О., Лукомський, Ю. (2019). Дослідження на площі Галицькій у Львові. *Археологічні дослідження в Україні*. Київ, 166–168.

Chodyniecki, I. (1865). *Historia stołecznego Królestw Galicji i Lodomerji miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów teraźniejszych w r. 1829* wydana. Lwów, 466 s.

Ostrowski, J. K. (red.). (2013). *Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej / Część 1. Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego Województwa Ruskiego. Katedra łacińska we Lwowie. (T. 21).* Kraków.

REFERENCES

Aulikh, V., Bagriy, R., Denys, O., Kos, A., Malets, S., Skrentovych, A., & Buchko, R. (1979). *Issledovaniya srednevekovoho Lvova. Arkheologicheskie otkrytia 1978 hoda.* Moskva, 291 (in Russian).

Voitovych, L. (2014). *Lev Danylovych, prince Halytsko-Volynskiy (bl. 1225 – bl. 1301).* Lviv, 312 pp. (in Ukrainian).

Dyba, Yu., & Petryk, V. (2002). The planning structure of «prelocative» Lviv. *Seminarii "Kniazhi chasy".* Lviv, 40–59 (in Ukrainian).

Dyba, Yu. (2005). *Nevidoma pratsia Yosypa Pelenskoho pro pochatky Lvova. Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka.* Lviv, 249, 625–631 (in Ukrainian).

Dolynska, M., & Kapral, M. (2014). The development of Lviv founded on Magdeburg law between the 13th to 15th century. *Ukrainian historic towns atlas, 1*, Lviv, 21–25 (in Ukrainian and English).

Ivanovskiy, V. (1993). *Arkheolohichni doslidzhennia Lvova u 1992 rotsi.* *Studia Archeologica, 1*, 74–75. (in Ukrainian).

Kapral, M. (Ed.). (2014). *Ukrainian historic towns atlas, 1.* Lviv, maps 1.3, 1.5, 1.7. (in Ukrainian and English).

Kozak, O. (2009). *Antropolohichni ta paleopatolohichni doslidzhennia liudskykh reshtok z pokhovan ta perepokhovan, znaidenykh pry arkheolohichnykh rozkopyakh na vul. Katedralnii u m. Lvovi u 2006 r.* *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini. 2006–2007.* Kyiv, 18–20. (in Ukrainian).

Kozubska, O. (2000). *Latynska katedra u Lvovi: sproba novoi interpretatsii vidomykh faktiv.* *Narodoznavchi zoshyty, 1*, 252–261. (in Ukrainian).

Kozubska, O. (2001). *Lvivskiy kafedralnyi kostel v istoriohrafii. Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk.* Drohobych, 5, 140–152. (in Ukrainian).

Konoplia, V., Lukomskyi, Yu., Mohytych, R., & Ovchynnikov, O. (2008). Arkhitekturno-arkheolohichni doslidzhennia na ploshchi Ivana Pidkovy u Lvovi. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorychnoho muzeiu*, 12, 50–58. (in Ukrainian).

Lazurko, O., & Shnitsar, M. (2017). Materialy Kniazhoi Doby v istorychnii chastyni Lvova. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 11, 15–22. (in Ukrainian).

Lukomskyi, Yu., & Melnyk, I. (2008). Ostanni znakhidky arkheolohiv. *Halytska brama. Lviv i lviviany*, 9–10, 8–10. (in Ukrainian).

Lukomskyi, Yu., Petryk, V., & Yezerskyi, M. (2010). Do problemy vidtvorennia vtrachenoi istorychnoi zabudovy na vul. I. Fedorova u Lvovi. *Visnyk In-tu «Ukrzakhidproektrestavratsiia»*, 19, 117–132. (in Ukrainian).

Lukomskyi, Yu., & Petehyrych, V. (2014). Settlements on Lviv territories dated from the 5–6th centuries to the middle of the 13th century. *Ukrainian historic towns atlas* (Vol. 1). Lviv, 14–17. (in Ukrainian and English).

Lukomskyi, Yu., Myska, R., & Tymoshenko, L. (2017). Arkheolohichni doslidzhennia vezhi-dzvinytsi kostolu sviatoho Bartolomeia v Drohobychi 2015 r. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk*, 19–20, 9–55. (in Ukrainian).

Mapa Defiie 1766 r. *Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u Lvovi*, f. 742 [Kolektsiia kart i planiv]. Op. 1. Spr. 870a. 8 ark.

Mapa Doetcha 1770 r. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34437>

Mapa Hubera 1777 r. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34493>

Mapa Ertlia 1780 r. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34505>

Mapa hr. M. Didushytskoho URL: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=75846931&uid=75607678>

Mohytych, R. (1997). Rozkopky na ploshchi Pidkovy u Lvovi. *Visnyk Instytutu «Ukrzakhidproektrestavratsiia»*. Lviv, 1, 101–103. (in Ukrainian).

Pelenskyi, Y. (1951). *Staryi i novyi Lviv. 1. Lviv kniazia Danyla. 2. Lviv kniazia Lva*. Lvivska naukova biblioteka im. V. Stefanyka NAN Ukrainy, viddil rukopysiv, f. 4 (Okremi nadkhodzhennia), spr. o/n 2863. Lviv, 9 p. (in Ukrainian).

Petehyrych, V. (2006a). Arkheolohichni pamiatky. *Istoriia Lvova*, v 3 tomakh (Vol. 3). Ya. Isaievych, M. Lytvyn, F. Steblii (Eds.). Lviv, 1, 30–33. (in Ukrainian).

Petehyrych, V. (2006b). Selo nad Poltvoiu – poperednyk Lvova. *Istoriia Lvova*, v 3 tomakh (Vol. 3). Ya. Isaievych, M. Lytvyn, F. Steblii (Eds.). Lviv, 1, 34–37. (in Ukrainian).

Terskyi, C. (2017). Poselenska struktura – ahlomeratsiia rannioseredniovischnoho Lvova: zauvazhennia do systemnoho vyvchennia. *Kniazha doba: istoriia i kultura*, 11, 9–14. (in Ukrainian).

Shyshak, V., Lukomskyi, Yu., Osaulchuk, O., Lazurko, O., & Andreiev, S. (2004). Riativni rozkopky na partseliakh Valova, 15 ta Brativ Rohatyntsiv, 18 u Lvovi protiahom 2002–03 rr. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 2002/2003 rr.* Kyiv, 6, 355–359. (in Ukrainian).

Shyshak, V., Lukomskyi, Yu., & Lazurko, O. (2006). *Zvit pro riativni arkheolohichno-arkhitekturni doslidzhennia na ploshchakh Katedralnii ta Rynok u Lvovi 2006 r.* Naukovyi arkhiv Naukovo-doslidnoho tsentru «Riativna arkheolohichna sluzhba» Instytutu arkheolohii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Lviv. 374 p. (in Ukrainian).

Shnitsar, M., Lazurko, O., & Lukomskyi, Yu. (2019). Doslidzhennia na ploshchi Halytskii u Lvovi. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini*. Kyiv, 166–168. (in Ukrainian).

Chodynieski, I. (1865). The history of capital of the Kingdoms of Galicia and Lodomeria of the city of Lviv from its founding until now in 1829 published. Lviv, 466 p. (in Polish).

Ostrowski, J. K. (Ed.). (2013). Materials for the History of Sacred Art in the Eastern Territories of the Old Polish Republic. Pt. 1. Churches and Roman Catholic monasteries of the former Ruthenian Province. Latin cathedral in Lviv (Vol. 21). Krakiv. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 13.04.2022
прийнята до друку 09.06.2022

UNKNOWN GOTHIC CONSTRUCTION AT THE LATIN CATHEDRAL IN LVIV

Yuri LUKOMSKYI

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenko Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: skif.ua*

Little-known architectural and archaeological objects studied during the rescue archaeological research on the Cathedral Square in Lviv in 2006: remains of ancient wooden roads, a stone-brick building, and a brick fence of the temple area have been introduced into scientific circulation. Based on stratigraphic and historical-architectural analyses, the dating of the relics was justified, their functional interpretation was carried out, as well as the historical-cartographic identification of some of them.

In the first cultural layers formed on a part of the area, complexes of finds from the Early Iron Age (VII–VI centuries BC) and Middle Ages (XI–XIII centuries) were discovered. Until the period of the locational city of the XIV–XVI centuries two tiers of wooden roads were assigned, the discovered fragments of which have reached our days in a good condition of preservation. It was established that their construction consisted of transverse depressions, longitudinal timbers, and transverse boardwalks secured with wooden joints. It is noted that the found fragments of contours and directions of ancient roads indicate a freer planning structure of the Lviv city center in the Gothic period.

An unknown stone-brick building located in the corner of the church area is recognized as one of the most mysterious. It was established that its deep pit cuts through a layer of stone paving on yellow sand, which covers a complex of wooden streets and can be dated back to the second quarter of the XVI century. Taking into account the Gothic style of brickwork preserved on the third tier of the interior, as well as the stratification of the internal filling, the construction is dated back to the third quarter of the XVI century and it was interpreted as the family tomb of one of the richest residents of the city. The unconventional spatial orientation of this type of building is associated with the possible contour of the fence of the area of the church cemetery, which in the plan had a corresponding break in the corner, and the later brick fence of the cathedral area appears in the XVII – the first half of the XVIII century when the burial construction was no longer functioning.

It has been established that the cartographic analysis of the situation gives grounds to assume that in the 1760s the tomb was completely leveled, and in its place, there was a corner gate. It is noted that in 10 years, cartographers will record the appearance of a right angle of the fence at the corner of the plot, as well as the making of a new gate, limited by thickened pillars. It is indicated that the foundation of one of them was identified and recorded during archaeological research. As a result of rescue excavations, some architectural and archaeological relics were identified in the modern environment of the square to emphasize the importance of these objects of cultural heritage in the history of Lviv.

Key words: Lviv, architectural archaeology, Gothic construction, stone fence, wooden streets, cultural heritage.